

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

DIỆP MINH GIANG

**XÂY DỰNG ĐẠO ĐỨC CỦA THANH NIÊN
VIỆT NAM TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG
ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

TP. HỒ CHÍ MINH – 2011

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

DIỆP MINH GIANG

**XÂY DỰNG ĐẠO ĐỨC CỦA THANH NIÊN
VIỆT NAM TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG
ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA**

Chuyên ngành: CNDVBC và CNDVLS

Mã số: 62.22.80.05

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Người hướng dẫn khoa học:

1. TS. PHẠM NGỌC MINH
2. PGS.TS NGUYỄN THANH

Phản biện:

1. PGS.TS Đặng Hữu Toàn
2. PGS.TS Lương Minh Cừ
3. PGS.TS Trương Văn Chung

Phản biện độc lập:

1. PGS.TS Đặng Hữu Toàn
2. PGS.TS Trần Nguyên Việt

TP. HỒ CHÍ MINH – 2011

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu độc lập của tôi. Kết quả nghiên cứu là trung thực và chưa từng được công bố. Các số liệu, tài liệu, trích dẫn trong luận án chính xác, có nguồn gốc rõ ràng.

Tp.Hồ Chí Minh, tháng 05 năm 2011

Tác giả

DIỆP MINH GIANG

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
PHẦN MỞ ĐẦU	01
PHẦN NỘI DUNG	14
Chương 1: LÝ LUẬN VỀ ĐẠO ĐỨC VÀ KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA	14
1.1. Khái niệm đạo đức và cấu trúc của đạo đức	14
1.1.1. Khái niệm đạo đức	14
1.1.2. Cấu trúc của đạo đức và quan hệ giữa các yếu tố trong cấu trúc của đạo đức.....	24
1.2. Quan hệ giữa kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và đạo đức	39
1.2.1. Kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và tác động của nó đối với đạo đức.....	39
1.2.2. Tác động của đạo đức đối với nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa	64
Kết luận chương 1	73
Chương 2: THANH NIÊN VÀ THỰC TRẠNG ĐẠO ĐỨC CỦA THANH NIÊN VIỆT NAM TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA	76
2.1. Khái niệm thanh niên và những đặc điểm đạo đức của thanh niên	76
2.1.1. Khái niệm thanh niên	76
2.1.2. Những đặc điểm đạo đức của thanh niên	80
2.2. Thực trạng đạo đức của thanh niên Việt Nam trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa	87

2.2.1. Về ý thức đạo đức	87
2.2.2. Về hành vi đạo đức	97
2.2.3. Về quan hệ đạo đức.....	106
2.3. Nguyên nhân hạn chế về đạo đức của thanh niên Việt Nam trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa	110
2.3.1. Tác động của thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và các thể chế có liên quan chưa hoàn thiện	110
2.3.2. Tác động tiêu cực từ gia đình, nhà trường và xã hội	115
2.3.3. Việc xây dựng đạo đức của thanh niên còn nhiều bất cập.....	118
2.3.4. Một bộ phận thanh niên thiếu ý thức rèn luyện đạo đức	129
Kết luận chương 2	132
Chương 3: PHƯƠNG HƯỚNG VÀ NHỮNG GIẢI PHÁP XÂY DỰNG ĐẠO ĐỨC CỦA THANH NIÊN VIỆT NAM TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA	134
3.1. Phương hướng xây dựng đạo đức của thanh niên Việt Nam trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa	134
3.1.1. Phù hợp với điều kiện kinh tế - xã hội	134
3.1.2. Phù hợp đặc điểm tâm sinh lý lứa tuổi và đặc điểm đạo đức của thanh niên	138
3.1.3. Huy động sức mạnh của toàn xã hội	140
3.1.4. Kế thừa tinh hoa đạo đức của dân tộc và nhân loại	142
3.2. Những giải pháp xây dựng đạo đức của thanh niên Việt Nam trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa	144
3.2.1. Xây dựng và hoàn thiện cơ sở kinh tế và điều kiện vật chất cho sự phát triển đạo đức của thanh niên trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa	144

3.2.2. Tăng cường tính nghiêm minh của pháp luật, hạn chế tham nhũng, tiêu cực xã hội	155
3.2.3. Nâng cao vai trò của Đảng Cộng sản Việt Nam trong việc xây dựng đạo đức của thanh niên.....	158
3.2.4. Đổi mới giáo dục đạo đức trong nhà trường theo hướng thiết thực, hiệu quả đáp ứng yêu cầu nền kinh tế.....	163
3.2.5. Phát huy vai trò của gia đình và xã hội trong việc giáo dục đạo đức của thanh niên.....	169
3.2.6. Phát huy vai trò tự giáo dục và rèn luyện đạo đức của thanh niên.....	175
Kết luận chương 3	181
PHẦN KẾT LUẬN CHUNG	183
TÀI LIỆU THAM KHẢO	186
PHỤ LỤC	
CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ CÔNG BỐ	

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Đạo đức là một bộ phận của kiến trúc thượng tầng, của ý thức xã hội, một mặt bị quy định bởi cơ sở hạ tầng, tồn tại xã hội; mặt khác nó cũng có tính độc lập tương đối và tác động trở lại đối với cơ sở hạ tầng, tồn tại xã hội. Khi cơ sở hạ tầng thay đổi, nền tảng kinh tế thay đổi, đạo đức xã hội cũng phải thay đổi theo cho phù hợp và tác động tích cực thúc đẩy phát triển kinh tế. Kinh tế thị trường với những đặc trưng riêng của nó đã tác động mạnh mẽ đến đạo đức xã hội và ngược lại, để phát triển nền kinh tế thị trường rất cần xây dựng củng cố, phát triển những chuẩn mực đạo đức truyền thống trên cơ sở mới và bổ sung những chuẩn mực đạo đức phù hợp.

Trong quá trình chuyển đổi từ nền kinh tế kế hoạch hóa tập trung sang nền kinh tế hàng hóa nhiều thành phần, hoạt động theo cơ chế thị trường, có sự quản lý của Nhà nước, theo định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam, cùng với những nỗ lực đầu tư huy động vốn, tri thức, một yếu tố không kém phần quan trọng thúc đẩy kinh tế phát triển là vấn đề đạo đức. Đặc biệt là vấn đề xây dựng đạo đức của thanh niên, bởi vì, thanh niên là lực lượng xã hội to lớn, nguồn lực mạnh mẽ thúc đẩy sự phát triển của xã hội, là người chủ của đất nước quyết định sự thành bại của công cuộc phát triển kinh tế đất nước hiện tại và tương lai. Nghị quyết 25-NQ/TW, Hội nghị lần thứ bảy Ban Chấp hành Trung ương (khóa X), về “Tăng cường sự lãnh đạo của Đảng đối với công tác thanh niên thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa” đã khẳng định: “Thanh niên là rường cột của nước nhà, là chủ nhân của đất nước, tương lai của dân tộc, lực lượng xung kích trong xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, một trong những nhân tố quyết định sự thành bại của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, hội nhập quốc tế và xây dựng chủ nghĩa xã

hội. Thanh niên được đặt ở vị trí trung tâm trong chiến lược bồi dưỡng, phát huy nhân tố và nguồn lực con người. Chăm lo, phát triển thanh niên vừa là mục tiêu, vừa là động lực đảm bảo cho sự ổn định và phát triển vững bền của đất nước” [27,41]. Với tầm quan trọng đó, thanh niên cần được quan tâm chăm lo, bồi dưỡng, giáo dục thành lớp người “vừa hồng, vừa chuyên” theo tư tưởng Hồ Chí Minh.

Hơn nữa, so với thế hệ trung niên và thiếu niên nhi đồng, thanh niên Việt Nam hiện nay là lớp người chịu tác động mạnh mẽ nhất từ điều kiện kinh tế thị trường. Bởi vì, họ là những người sinh ra và lớn lên trong thời kỳ ở Việt Nam bắt đầu xây dựng kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Đồng thời, hoạt động học tập, làm việc, sinh hoạt của thanh niên tiếp xúc trực tiếp với điều kiện kinh tế thị trường hơn thiếu niên nhi đồng. Đặc điểm tâm sinh lý lứa tuổi và những biểu hiện có tính chất đặc thù trong đạo đức của thanh niên cũng làm cho việc hình thành đạo đức của họ chịu sự tác động của kinh tế thị trường nhiều hơn so với các thế hệ khác.

Thực tế ở Việt Nam hiện nay, tình trạng suy thoái đạo đức diễn ra ngày càng gay gắt hơn, nhất là đối với thanh niên. Nghị quyết 25-NQ/TW, Hội nghị lần thứ bảy Ban Chấp hành Trung ương (khóa X) đã đánh giá: “một bộ phận thanh niên sống thiếu lý tưởng, giảm sút niềm tin, ít quan tâm đến tình hình đất nước, thiếu ý thức chấp hành pháp luật, sống thực dụng, xa rời truyền thống văn hóa của dân tộc... tình trạng tội phạm và tệ nạn xã hội trong thanh niên đang gia tăng và diễn biến ngày càng phức tạp.” [27,21]. Các hành vi lệch chuẩn, đặc biệt là những hành vi vi phạm pháp luật của thanh niên có xu hướng ngày càng gia tăng. Một số hành vi vi phạm pháp luật của thanh niên được đề cập tới như: vi phạm luật giao thông, đua xe trái phép, bạo lực trong nhà trường, thiếu tôn sư trọng đạo, cùng với một số hành vi lệch chuẩn về đạo đức khác là: sống hưởng thụ, coi nặng giá trị vật chất, đồng tiền, trụy lạc sa

đạo, nghiện ngập, xa hoa, lãng phí, lười lao động, thờ ơ vô cảm, vị kỷ.... Với vai trò đặc biệt quan trọng của thanh niên, nếu để tình trạng suy thoái đạo đức của thanh niên kéo dài và trở thành hiện tượng phổ biến trong xã hội sẽ dẫn đến hậu quả khôn lường.

Trong thời gian qua, nhiều hội thảo, công trình khoa học bàn đến vấn đề này, góp phần khá tích cực vào việc xây dựng đạo đức của thanh niên trong điều kiện mới. Tuy nhiên, đạo đức của thanh niên vẫn còn những hạn chế nhất định, chưa đáp ứng tốt yêu cầu phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay. Vì vậy, xây dựng đạo đức của thanh niên là vấn đề đặt ra cho công tác nghiên cứu lý luận và công tác giáo dục đạo đức hiện nay. Đó là lý do tôi chọn “Xây dựng đạo đức của thanh niên Việt Nam trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa” làm đề tài luận án tiến sĩ triết học.

2. Tổng quan tình hình nghiên cứu đề tài

Trong những năm gần đây, đạo đức và đạo đức của thanh niên trong nền kinh tế thị trường là vấn đề thu hút sự quan tâm của nhiều nhà lý luận thể hiện trong nhiều công trình trong và ngoài nước.

Các nhà nghiên cứu Trung Quốc đã bàn về đạo đức trong điều kiện kinh tế thị trường khá sớm, các quan điểm này được tập hợp trong cuốn sách *"Những vấn đề đạo đức trong điều kiện nền kinh tế thị trường - Từ góc nhìn của các nhà khoa học Trung Quốc"* do Viện Thông tin khoa học xã hội thuộc Trung tâm khoa học xã hội và nhân văn quốc gia dịch thuật (Thông tin khoa học xã hội - chuyên đề, 1996). Có nhiều ý kiến khác nhau về quan hệ giữa đạo đức và kinh tế thị trường nói chung và kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa mang màu sắc Trung Quốc nói riêng. Một số tác giả cho rằng, đạo đức và kinh tế thị trường độc lập nhau, không thể có đạo đức trong kinh tế thị trường. Số khác quan niệm kinh tế thị trường có tác dụng tích cực đối với đạo đức,

nâng cao trình độ đạo đức của xã hội, nguyên nhân của sự suy thoái đạo đức hiện nay là do kết quả chế độ xã hội, truyền thống văn hóa Trung Quốc chưa thích hợp với sự phát triển kinh tế thị trường. Số còn lại cho rằng tác động của kinh tế thị trường đối với luân lý, đạo đức xã hội có tính hai mặt: tích cực và tiêu cực. Ngoài ra, họ còn bàn về vấn đề tái lập luân lý của kinh tế thị trường là từ bên trong hay từ bên ngoài và vấn đề trong quá trình chuyển sang kinh tế thị trường có diễn ra sự tái lập luân lý và đạo đức xã hội hay không. Nhìn chung các quan điểm trình bày, phân tích sâu sắc và tranh luận, phản biện trên tinh thần khoa học đã làm rõ những khía cạnh khác nhau của đạo đức trong nền kinh tế thị trường và nêu những phương hướng cho việc xây dựng đạo đức trong điều kiện mới.

Riêng đối với công tác giáo dục đạo đức của thanh niên rất được quan tâm, thể hiện trong giáo trình dùng cho thanh niên sinh viên trong các trường đại học Trung Quốc: “*Tu dưỡng đạo đức tư tưởng*” của La Quốc Kiệt (do Vụ Công tác chính trị - Bộ Giáo dục và Đào tạo kết hợp với Nhà xuất bản Chính trị quốc gia dịch và xuất bản năm 2003). Giáo trình này nêu khá đầy đủ các nội dung cần thiết để giáo dục đạo đức cho thanh niên như: sứ mệnh lịch sử của thanh niên, mục tiêu lý tưởng vì sự nghiệp hiện đại hóa xã hội; định hướng cho thanh niên giải quyết đúng đắn quan hệ tình bạn, tình yêu; phân tích những phẩm chất mà sinh viên cần rèn luyện như: hiếu kính cha mẹ, cần lao tiết kiệm, đoàn kết hòa mục, lập chí cần cù học tập, khiêm tốn, kỷ luật với mình, khoan dung với người, giữ chữ tín, công bằng vô tư. Giáo trình cũng nêu sự phát triển của trình độ đạo đức tư tưởng của cá thể là sự thống nhất tri, hành, ý hành, tức là tri thức tình cảm, ý chí hành động. Đây là một tài liệu hay trong việc nghiên cứu về đạo đức và viết giáo trình cho thanh niên Việt Nam nói chung và sinh viên nói riêng.

Ở Việt Nam trong giai đoạn chuyển đổi từ cơ chế kế hoạch hóa tập trung sang nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, sự biến đổi